

Els catàlegs i inventaris en la història del llibre i de les biblioteques¹

[[Versión castellana](#)]

[CONCEPCIÓN RODRÍGUEZ PARADA](#)

Facultat de Biblioteconomia i Documentació

Universitat de Barcelona

crodriguezp@ub.edu

Opcions

 [Imprimir](#) [Recomanar](#) [Citació](#) [Estadístiques](#) [Metadades](#)

Resum [[Abstract](#)] [[Resumen](#)]

Per mitjà de l'anàlisi de les definicions de catàleg i inventari se n'assenyalen les diferències i es fa un breu repàs de l'ús d'ambdós termes al llarg de la història. Així mateix, se'n destaca la importància a fi d'aprofundir en la història del llibre i de les biblioteques des de l'òptica de diverses disciplines; entre d'altres, la Història de la cultura escrita. S'ha pres com a exemple l'inventari de la biblioteca del convent de l'Orde de la Mercè de Barcelona i s'han establert línies de treball a partir de la consideració de catàlegs i inventaris des del punt de vista de la biblioteconomia.

1 Introducció

Tout ce qui reste d'une civilisation est ce qu'elle a écrit.
Le pouvoir des bibliothèques, p. 263.

Fa anys que els historiadors van posar de manifest la importància de l'estudi dels inventaris i catàlegs de biblioteques com a instrument indispensable per dibuixar una completa història de la cultura. Gabriel Naudé, mestre de bibliotecaris, amb la seva obra *Advis pour dresser une bibliothèque* (1627) ja posa de manifest l'interès de recopilar i difondre els catàlegs de biblioteques:

En suite dequoy il ne faut point obmettre et negliger de faire transcrire tous les catalogues, non seulement des grandes et renommés bibliothèques, soit qu'elles soient vieilles ou modernes, publiques ou particulieres, et en la possession des nostres ou des estrangers : mais aussi des estudes et cabinets, qui pour n'estre cognus ny hantez demeurent dans un perpetuel silence [...] on ne peut rien faire à l'imitation des autres bibliothèques si l'on ne sçait par le moyen des catalogues qui en sont dressez ce qu'elles contiennent : [...] ils nous peuvent instruire des livres, du lieu, du temps et de la forme de leur impression : [...] un esprit genereux et bien nay doit avoir le desir et l'ambition d'assembler, comme en un blot tout ce que les autres possèdent [...] est faire plaisir et service à un amy quand on ne luy peut fournir le livre duquel il est en peine, de luy monstrier et designer au vray le lieu où il en pourroit trouver quelque copie, comme l'on peut faire facilement par le moyen des ces catalogues...²

Sobre la mateixa qüestió, Roger Chartier afirma:

Gracias a la difusión de los catálogos, el mundo hermético de las bibliotecas singulares puede transformarse en universo infinito de libros situables, inventariados, frecuentados, consultados y, eventualmente, prestados.³

I Maxime Chevalier incideix en el mateix tema en afirmar:

Los inventarios de bibliotecas particulares son documentos imprescindibles y documentos privilegiados para edificar una historia de la lectura y de la cultura.⁴

Si llegim amb atenció els textos de Naudé, Chartier i Chevalier, observem que utilitzen els

termes "catàleg" i "inventari" com a sinònims. L'ús indiferent d'ambdues paraules és habitual entre els estudiosos de la cultura escrita. El seu descobriment ens va portar a plantejar-nos si seria possible desfer aquesta ambigüitat. És a dir, si a partir d'una investigació de caràcter històric seria possible esbrinar si un conjunt de paraules, que comparteixen fins a cert punt un significat comú (catàleg, índex, inventari, llista i repertori), s'utilitzen més en una època determinada que en una altra; si el canvi d'una paraula per l'altra és fruit d'una "evolució", quines raons hi ha al darrere, quin valor afegit presenta un terme davant l'altre, etc.

La recerca ha resultat ser intensa. La imatge que reflecteix millor la situació en què ens trobem és la d'un cabdell immens, del qual no hem pogut o sabut trobar el principi, tot i haver-lo començat a desdebanar, malgrat l'esforç realitzat per Albert Derolez a l'entorn dels catàlegs medievals.⁵ Es tracta, per tant, de seguir el seu exemple; una tasca que en part queda pendent i a què ens dedicarem en un futur proper. Tanmateix, la feina feta fins ara ens permet tenir algunes certeses que revelarem al llarg de l'article. El nostre objectiu és ara, doncs, fixar en la mesura possible el significat general, i alhora distintiu, dels termes "catàleg" i "inventari" per mostrar quina llum aporten al coneixement de la història del llibre i de les biblioteques.

Tal com afirma Álvarez Márquez, la història del llibre ha estat abordada des de diverses matèries (dret, economia, belles arts, història, bibliofília, etc.) i des de perspectives diferents (marxista, positivista o científicista, etc.) amb l'objectiu de conèixer les tècniques d'edició del llibre, el consum i altres aspectes sociològics relacionats amb autors, editors i lectors. Cada disciplina ha pres esment en uns elements o en d'altres i ha tingut representants conspicus que han deixat la seva empremta:

En los últimos decenios, la historia del libro se ha convertido en un campo de estudio rico y variado, hasta el punto que los que nos acercamos a su dominio, nos encontramos desorientados, ante la abundancia de publicaciones y la concurrencia de diversas disciplinas y métodos [...]. Esta realidad, positiva al evidenciar la gran riqueza y variedad de vertientes de este campo de estudio, puede convertirse al mismo tiempo en una especie de trampa si los que la practicamos no llevamos a cabo una reflexión sobre los aspectos concretos que nos pueden interesar y los posibles modos de acercarnos a su conocimiento.⁶

Tanmateix, i malgrat l'abundant bibliografia que existeix, nosaltres –repetim– trobem a faltar una aproximació des de la biblioteconomia que ens permeti reconstruir una biblioteca per conèixer-ne l'origen, la formació, la funció en relació amb el/els propietari/s, el tractament intel·lectual donat a la col·lecció i els instruments de recuperació de la informació.

2 Els catàlegs i els inventaris: una mica d'història

En l'antiguitat (Assíria, Grècia, Roma, Alexandria), a les biblioteques hi havia catàlegs/inventaris que s'utilitzaven exclusivament per controlar l'existència de les unitats del fons documental. Malgrat això, els bibliotecaris destacaven de cada document elements que permetien descriure'ls i individualitzar-los, el que venia a ser una espècie d'anàlisi documental.

A l'edat mitjana, segons Derolez,⁷ els catàlegs i inventaris rebien denominacions diferents, tot i que el nom actual de "catàleg" rarament es relacionava amb les biblioteques. Seguint a Derolez, *inventarium* o *inventorium* eren els termes més utilitzats arran de la redacció d'inventaris de béns mobles de persones físiques o morals. Això indica que aquests termes tenien una finalitat clarament administrativa, atès que la seva utilitat consistia a comprovar la identitat dels documents llistats a l'inventari amb els realment existents a la biblioteca.

A partir del segle XVI es produeix un canvi substancial amb el sorgiment del concepte d'accés múltiple a la informació, del qual el bibliògraf Konrad Gesner és un dels màxims representants. La seva obra *Bibliotheca universalis* (1545) estructura la informació (autors grecs, llatins i hebreus, com també les seves obres) amb un doble criteri que correspon als dos volums de la *Bibliotheca*: en el primer volum ordena els autors segons el nom de pila, al qual afegeix una llista on apareixen ordenats pel cognom i després el nom; en el segon, *Pandectarium* (1548-9), presenta un sistema de classificació alfabètica amb vint-i-un

encapçalaments de matèria, sota els quals ordena les obres recopilades en el primer volum. A més, suggereix utilitzar la seva obra com a catàleg de biblioteca, motiu pel qual caldria afegir la signatura topogràfica i el preu dels llibres. En el plantejament de Gesner s'observa, per tant, una primera mostra de preocupació per la normalització dels noms dels autors i alhora una fusió d'inventari i catàleg.

Al segle XVII es donen successius intents de descripció bibliogràfica que combinen el cognom de l'autor i la primera paraula significativa del títol en el cas de les obres anònimes; és el cas del catàleg de la Oxford University Library (1605) redactat per Thomas James i Thomas Bodley. La segona edició d'aquest mateix catàleg (1620) establia directrius per normalitzar les diferents maneres possibles de presentar el nom dels autors, amb la novetat que incorpora referències encreuades que passen de la manera no admesa a la normalitzada, a més d'altres pautes. Del catàleg bodleïà, encara se'n faria una tercera edició oficial (1674), que fixava noves regles, com ara la d'encapçalar les obres col·lectives pel nom del primer autor, entre d'altres.⁸

Després de la revolució del segle XVIII, el govern francès va establir unes regles de catalogació amb la finalitat d'organitzar els fons de les biblioteques eclesiàstiques i de nobles que havien estat desamortitzades. Per primera vegada s'utilitzen fitxes i no pas llistes:

París sollicitaba los siguientes datos: un número correlativo, el autor tal como aparecía en la portada, el título exacto extraído del libro, lugar de impresión, el nombre del impresor y fecha de impresión, medidas del ejemplar y otras características excepcionales. Las fichas debían ordenarse luego alfabéticamente, para ser atadas entre sí con un hilo que atravesaba su extremo inferior izquierdo. En la parte superior de la ficha quedaba anotado el nombre de la parroquia o distrito de origen. Se hacía una copia de la lista para el distrito antes de la encomienda a la capital francesa.⁹

Durant el segle XIX, la creació de moltes biblioteques de tipologia variada i de fons rics i variats fa necessària l'autonomia de la catalogació respecte de la biblioteconomia i la constitueix en una disciplina "independent". Es requereix l'elaboració de regles catalogràfiques precises que normalitzin la descripció bibliogràfica, les quals van continuar evolucionant al llarg del segle XX. Com en tots els àmbits del saber, l'augment de la complexitat es produeix paral·lelament a la necessitat d'una major especialització i al naixement de sabers autònoms capaços d'explicar la complexitat. La biblioteconomia, entesa com a *corpus* de coneixement, no és aliena a aquest procés, visible, per exemple, en la manera com s'impartia aquesta assignatura a l'Escola de Bibliotecàries de Barcelona.¹⁰

3 Una mica de terminologia

Segons el *Dictionnaire encyclopédique du livre*,¹¹ "catàleg" és la:

Liste d'objets [...], souvent accompagnée d'une description permettant d'identifier ceux-ci, et ordonnée selon un classement méthodique qui aide à les choisir, à les retrouver dans l'ensemble dont ils font partie.

[...]

1. Liste descriptive et ordonnée de l'ensemble des documents composant le fonds [...] qui permet au lecteur localiser et d'obtenir ceux-ci à partir de clés de recherche (ou "points d'accès") telles que l'auteur, l'éditeur, le titre ou le sujet.

García Ejarque es pronuncia gairebé en els mateixos termes:

Serie ordenada de cada una de las descripciones de las piezas que constituyen una colección...

Catálogo de los libros y demás materiales bibliográficos de una biblioteca con remisión al lugar que cada uno ocupa en ella, elaborado y dispuesto de forma que cualquiera pueda identificar un libro cuyos datos conoce, averiguar qué obras posee la biblioteca de un determinado autor o sobre un determinado tema, y ayudar a su selección.¹²

Aquestes definicions comparteixen tres característiques molt pertinents en relació amb el tema tractat:

- En un catàleg consta tota la col·lecció de la biblioteca.

- No es tracta d'una llista disposada a l'atzar, sinó que és el resultat d'un *cosmos* o de l'aplicació d'un ordre.
- Permet identificar i localitzar cadascun dels elements del fons.

Pel que fa a "inventari", el *Dictionnaire* el defineix com a

1. Registre de documents que constituent les collections d'une bibliothèque...
L'inventaire est le registre à valeur comptable et administrative qui atteste que les documents sont propriété de la bibliothèque...
- Un inventaire "rétrospectif" peut suivre l'ordre de classement des collections sur les rayons...
2. Catalogue d'une bibliothèque recensant un ensemble particulier de documents.
Il est arrivé que certains catalogues se soient vu attribuer le titre d'*Inventaire*, alors que leur conception et leur organisation les apparentent pleinement au "genre" catalogue.
[...]
4. *Inventaire après décès*: document notarié établi après le décès d'une personne et donnant la liste de ses biens.¹³

I García Ejarque en dóna la definició següent:

1. Asiento de bienes y demás cosas pertenecientes a una persona o comunidad hecho con orden y precisión.
2. Papel o documento en que están escritas dichas cosas.
3. Libro de inventarios. Operación periódica encaminada a comprobar la integridad de una colección documental de acuerdo con el asiento descriptivo y ordenado de sus piezas. En una biblioteca suele hacerse de acuerdo con el catálogo topográfico.¹⁴

Fonamentalment, doncs, són dos els elements que ambdues definicions tenen en comú. Un inventari:

- És un "certificat" de propietat (que de vegades indica, a més, el valor material dels béns).
- Assenyalat la localització dels documents.

El *Dictionnaire encyclopédique du livre* fa al·lusió a dues qüestions importants que tractarem al llarg de la nostra exposició. En primer lloc reconeix que algunes persones, en referir-se a "catàleg", el denominen "inventari" fins i tot quan, de fet, és enterament (*pleinement*) un catàleg. En segon lloc fa esment d'una tipologia d'inventari en concret, l'*après décès* o *post mortem*, que utilitzen els historiadors de la cultura, i al qual anomenen "inventari de biblioteca".

Per no allargar massa la qüestió, a partir de la síntesi de les obres de referència consultades definirem com a "catàleg de biblioteca" la llista o nòmina ordenada de documents existents en una biblioteca. Aquesta enumeració incorpora punts d'accés que permeten la localització dels documents esmentats.

D'aquesta definició deriven les principals funcions d'un catàleg de biblioteca, que consisteixen a:

- Descriure els documents.
- Permetre buscar-los i recuperar-los.
- Localitzar físicament els documents descrits.

A diferència del catàleg, l'inventari és un instrument administratiu i de control que informa sobre la possessió, la pèrdua i la sostracció de béns. No obstant això, no obviem que alguns inventaris, en tant que incorporen altres dades (preu, cota, editor, etc.), han estat útils als estudiosos de la història del llibre des de qualsevol dels vessants considerats.

Una vegada establertes les diferències entre els dos conceptes, abordarem l'ús que n'han fet els historiadors.

4 Els catàlegs i inventaris en la història del llibre i de les biblioteques

L'interès que des de fa uns anys desperten els inventaris de biblioteques sorgeix, fonamentalment, arran de l'assaig *Livre, pouvoirs et société à Paris au XVIIe siècle*, d'Henry-Jean Martin (1969).¹⁵ En aquesta obra es proposa emprendre una història del llibre des de paràmetres quantitatius i abandonar la consideració exclusiva del llibre com a simple objecte. Martin indica amb claredat que fa referència a inventaris de biblioteques de propietat privada, realitzats amb un objectiu "testamentari". És a dir, Martin defensa que a partir de l'anàlisi dels inventaris *post mortem* és possible conèixer la identitat i les característiques dels lectors, saber quants llibres tenien, què llegien i, segons la importància dels lectors, quina influència exercien sobre el seu entorn. Tanmateix, no tots els historiadors estan d'acord respecte d'aquesta metodologia. Ja durant els anys setanta del segle passat, poc després de la publicació, l'obra de Martin va ser criticada per Furio Díaz i Adriana Lay, aquesta darrera de manera parcial. Tots dos dissentien de la conveniència d'aplicar mètodes quantitatius a la història de la cultura: Díaz al·ludeix a la dificultat d'identificar la persona propietària del llibre amb les idees que hi conté;¹⁶ Lay, tot i destacar els límits del mètode quantitatiu, en recomana l'aplicació, per bé que afirma que aquesta metodologia s'ha de completar amb altres fonts d'informació i que cal sotmetre les dades obtingudes al context social investigat.¹⁷

Maxime Chevalier, malgrat fer-ne una crítica, també reconeix les innegables virtuts de l'estudi dels inventaris:

Pero el estudio del contenido de las bibliotecas no representa el único método científico válido para definir las aficiones literarias de los lectores [...]. Admitir la idea sería caer en una ilusión de tipo cientificista, sería ceder al vértigo de nuestra época de calculadoras, una época en la cual los historiadores de la literatura fácilmente quedan deslumbrados por los métodos cuantitativos que emplea la historia de la economía [...]. El estudio de los inventarios [...], no invalida otros tipos de encuesta. Las lecturas de un hombre, las lecturas de un grupo, las hemos de determinar también tomando unos caminos trillados, sí, pero caminos que no hemos explorado lo bastante, y apelando a unos métodos antiguos ya, pero cuya virtud no queda agotada.¹⁸

Un altre historiador crític amb la metodologia quantitativa de Martin, i molt possiblement el més influent, és Roger Chartier, que ja hem citat abans. La seva tesi es basa en el concepte de "receptor d'allò que s'ha escrit". Prenent els conceptes "món del text" i "món del lector" del filòsof francès Paul Ricoeur,¹⁹ Chartier considera la lectura com l'acció que fa que el text adquireix sentit i eficàcia. D'aquesta manera, "la lectura es una práctica de múltiples diferenciaciones en función de las épocas y los ambientes, y el significado de un texto depende, también, de la manera en que es leído". Per aquest motiu, afirma que elaborar la història de les lectures i dels textos és, en el fons, construir la "historicidad del proceso de apropiación de los textos":²⁰

... l'appropriation désigne l'*effectuation*, l'actualisation des possibilités sémantiques du texte ; d'autre part, elle situe l'interprétation du texte comme la médiation à travers laquelle le lecteur peut opérer la compréhension de soi et la construction de la "réalité".²¹

Gairebé tres dècades abans que Chartier, Jordi Rubió i Balaguer ja ens parlava de la necessitat de situar la història del llibre i de la lectura en les coordenades del lector i, per tant, de la funció desenvolupada per la biblioteca:

Vull dir que la història del llibre considerat aïlladament, en comunicació, si això fos possible, amb el lector per a qui fos destinat, ens reserva el seu millor secret. Però aquest secret se'n revela quan veiem el llibre polaritzant l'ànima de posseir-ne i la curiositat de llegir-ne.²²

Si Martin considerava que a través dels inventaris podíem conèixer "qui són els lectors, quants llibres tenen i què llegeixen", Chartier, a partir de determinades investigacions sobre la presència d'uns mateixos títols en biblioteques de persones de diferent classe social en el Renaixement, defensa que podem saber "com es llegeix i com es comprèn el que s'ha llegit". Amb tot, és Chartier qui, malgrat les crítiques que fa a Martin, avala l'ús del mètode quantitatiu com a *conditio sine qua non* per a posteriors estudis, i ho fa com a mínim en dos dels seus textos. En el primer, escrit en col·laboració amb Daniel Roche, afirma:

Attentifs lecteurs de leurs voisins sociologues, les historiens ont jugé nécessaire d'introduire le nombre dans l'étude des pratiques culturelles. Certes, le fonctionnement d'un système culturel ne peut se

réduire à une série de statistiques et toute interprétation globale d'une culture et avant tout compréhension des significations spécifiques qu'elle accorde aux mots, aux gestes, aux relations entre les hommes et à celles qu'ils nouent avec la nature ou le divin. Mais sous peine de se perdre dans une trompeuse vision d'unanimité, une telle démarche doit s'appuyer sur l'analyse, nécessairement quantitative, [...] à l'intérieur du monde longtemps restreint des usagers du livre, l'inventaire des attirances est une première clé pour opérer...²³

En el segon, escrit uns anys més tard, diu:

De aquí la construcción (totalmente necesaria) de indicadores aptos para revelar las diferencias culturales; así para una situación dada, el porcentaje de inventarios *post mortem* mencionando la presencia de impresos, la clasificación de colecciones según el número de obras que contienen o la caracterización de la economía general de las bibliotecas privadas en función de la parte que allí tienen las distintas categorías bibliográficas. Bajo esta perspectiva, reconocer las lecturas de los lectores franceses entre los siglos XVI y XVII significaba, ante todo, constituir series de datos cifrados, establecer umbrales cuantitativos y señalar traducciones culturales de las diferencias sociales [...] este camino, asumido colectivamente, ha acumulado conocimientos sin los cuales no se podrían haber planteado otros interrogantes.²⁴

4.1 Les biblioteques espanyoles

Tot i que queda molt per fer, els estudis sobre biblioteques particulars espanyoles comencen a ser abundants. Els primers inventaris, segons Maxime Chevalier, "se vienen publicando en libros y revistas, en especial desde el decenio 1940–1950".²⁵ Seguint això, fa una enumeració dels inventaris i catàlegs relatius a biblioteques dels segles XVI i XVII dels quals té coneixement. En un article publicat el 1980, l'hispanista Jean-Michel Laspéras recull els inventaris de biblioteques dels segles XV a XVII, i prèviament fa l'advertència següent:

Connaître la culture des hommes des XVe, XVIe, XVIIe siècles dans le monde hispanique, tenter d'appréhender ce qu'ils lisaient -ou ne lisaient pas- demeure une tâche ardue et cependant indispensable pour qui s'interroge sur ces siècles. Parmi les possibilités offertes, bibliothèques privées, fonds de librairies et envois de livres à destination des Indes son, en dépit d'insuffisances ou de difficultés d'interprétation intrinsèques des documents de première importance.²⁶

En fer referència a la realitat barcelonina, és imprescindible no oblidar la tasca pionera de Josep M. Madurell i Jordi Rubió i Balaguer.²⁷ Un altre intent compilador reeixit és el de Gimeno Blay i Trenchs Òdena sobre la Corona d'Aragó al segle XVI.²⁸

En aquesta breu relació tampoc no voldríem oblidar la gran tasca portada a terme per Bartolomé Bennassar,²⁹ pel ja esmentat Maxime Chevalier,³⁰ per Philippe Berger,³¹ Genaro Lamarca Langa,³² Trevor J. Dadson,³³ J. N. Hillgarth,³⁴ M. A. Casanovas Camps,³⁵ Javier Burgos,³⁶ Manuel José Pedraza Gracia³⁷ i Manuel Peña,³⁸ entre molts d'altres. A hores d'ara, i a causa de la gran quantitat d'estudis publicats sobre inventaris, no ens ha de sorprendre la proposta de Víctor Infantes d'editar un *Inventario de inventarios*.³⁹

4.2 Els inventaris: limitacions

L'anàlisi d'una col·lecció bibliotecària a partir d'inventaris *post mortem* presenta algunes dificultats que ressenyarem breument:

- En primer lloc, un inventari és una fotografia de la realitat d'una biblioteca en un moment determinat – el moment en què es fa l'inventari– i no reflecteix l'evolució de la seva història.
- A més, els inventaris mostren sovint limitacions pel que fa a les dades que permeten la identificació completa d'autors i obres –"llibres muts" és el terme que encertadament usa aquí Christian Bec–. La transcripció és defectuosa: es pren com a autor el comentarista, de vegades fins i tot l'impressor; el títol és incomplet o fins i tot erroni; manca el lloc i l'any d'impressió, etc.
- Així mateix, en un inventari no es consignava el material efímer o menor, els exemplars malmesos o deteriorats ni tampoc, lògicament, els llibres prohibits.
- D'altra banda, s'ha d'evitar caure en l'error d'identificar "llibre posseït" amb "llibre llegit", o a l'inrevés,

atès que deixàrem de banda altres possibilitats, com ara la lectura en veu alta –a l'església, al convent, a la plaça... –, el préstec o l'intercanvi, actes que configuren la biblioteca, però que no queden reflectits a l'inventari.

Tanmateix, malgrat la constatació d'aquestes limitacions i insuficiències, els historiadors mantenen que els inventaris com a objecte d'estudi són útils. Lamarca Langa, citant Febvre, afirma: "plantar un problema es, precisamente, el comienzo y el final de toda historia. Sin problemas no hay historia."⁴⁰ Tot i aquesta consideració, ell mateix dóna una resposta, magnífica, al "problema" destacat quan, en fer referència al seu àmbit de treball –la cultura del llibre en l'època de la Il·lustració a València–, exposa:

El objetivo general es claro y fácil de enunciar: conocer tan bien como sea posible la presencia de los libros que podían existir en las viviendas privadas valencianas, de cualquier grupo social, durante la segunda mitad del siglo XVIII.

[...]

¿para qué?, ¿por qué puede interesar este conocimiento?

[...]

¿cómo acercarnos al conocimiento de las ideas y de las *gentes sin historia*? [...]

Los catálogos de las bibliotecas que aparecen en los inventarios pueden ser una de esas fuentes, fuente que además puede proporcionarnos abundantes datos en otros órdenes también muy significativos.

[...]

Desde el punto de vista metodológico [...] no se ha pretendido hacer exclusivamente la *historia social cuantitativa que "cuenta, mide y pesa"*, en frase expuesta por Labrousse, porque se ha intentado no caer en la obsesión por el número, pero sí se ha intentado un estudio de historia social, y para ello el número es imprescindible...⁴¹

4.3 Els catàlegs i els inventaris des de la biblioteconomia

Com afirmàvem més amunt, en enfrontar-nos a l'estudi d'una biblioteca concreta hi ha tres qüestions fonamentals que no podem deixar de banda: l'origen, la formació i la funció desenvolupada per la biblioteca. Si no tractem aquestes tres qüestions en profunditat, l'anàlisi dels catàlegs i inventaris serà una successió de dades mancades d'un marc global d'interpretació. Això és especialment pertinent quan emprem l'estudi, no d'una biblioteca particular, sinó d'una biblioteca que serveix un col·lectiu d'usuaris: convent, monestir, col·legi, universitat, etc. En aquest cas, la suposada major presència de documents fa més necessari recórrer a instruments que facilitin la descripció i la recuperació d'informació perquè el bibliotecari encarregat no pot recordar-ho tot. Ens apartem, per tant, de l'àmbit dels inventaris *post mortem* utilitzats pels autors esmentats abans per centrar-nos en la recuperació i l'estudi de catàlegs i inventaris de biblioteques, perquè ens permeten realitzar una història completa del llibre, de les biblioteques i de la biblioteconomia.

4.3.1 *Totius conventi maxima oficina*

Una biblioteca, independentment de la seva tipologia, adquireix ple sentit gràcies a l'ús que en fan els seus lectors i a la relació que té amb l'organització a qui dóna servei. Si prenem com a exemple la biblioteca del convent de l'Orde de la Mercè de Barcelona,⁴² hem de conèixer també la història de la congregació: carisma, regla, constitucions, etc. En aquest cas, la biblioteca conventual tenia una doble funció: la primera, donar suport a la vida consagrada dels membres de l'Orde; i la segona, donar suport a la investigació i a la docència, atès que el convent de Barcelona era el centre de formació superior dels futurs mercedaris, i amés, alguns professors impartien l'ensenyament en l'anomenat Seminari o Col·legi Tridentí o i l'any 1776, com a resposta a la crida del bisbe Climent, el convent va acollir un centre d'ensenyament de primeres lletres.

La doble funció assenyalada és evident a partir de la presència gairebé exclusiva, segons consta a l'inventari, de referències de llibres de temàtica professional: teologia dogmàtica, escolàstica i moral, Bíblia, escrits dels Sants Pares, llibres de sermons, cànons, rúbriques, llibres d'història eclesiàstica, de pedagogia, vides de sants, filosofia, diccionaris, etc. A partir d'aquesta presència ha de ser possible descobrir les influències filosòfiques, espirituals o d'altra mena. Simultàniament, la certificació de determinades absències d'autors o corrents –allò que Chartier anomena "esquerdes culturals"– esdevé indicadora de la línia intel·lectual predominant al si de la Mercè. A més, per mitjà de l'anàlisi del fons bibliotecari conventual

podrem seguir el rastre de la producció intel·lectual dels mateixos membres, és a dir, la contribució mercedària a la història del pensament i la cultura, atès que en entorns acadèmics, com el que ens ocupa, la lectura acostuma a anar acompanyada de l'escriptura, és a dir, el lector acaba sent també "productor" de nou coneixement, ja sigui a través de notes o comentaris escrits en els marges o bé a través de la redacció i publicació de noves obres.

L'anàlisi de l'inventari també permet aprofundir en la història del llibre: impressors i llocs d'impressió, tipus d'enquadernació i materials, paleografia, iconografia, codicologia, etc., i en la història de les biblioteques i la biblioteconomia: "reconstrucció" i contextualització de biblioteques, models de referència bibliogràfica, sistemes de classificació de matèries i topogràfic, etc.

Tanmateix, les limitacions destacades en els inventaris *post mortem* són aplicables als inventaris de biblioteques:

- Dades incompletes i transcripció defectuosa
- Títols incomplets o mal traduïts a la llengua de l'inventari
- Absències de determinats llibres i material menor
- Volums amb més d'una obra, però a l'inventari només en consta una

Aquestes limitacions dificulten la identificació de l'exemplar concret. Si, per exemple, a la conseqüència més immediata de la desamortització de Mendizábal –la disgregació dels fons dels convents i el posterior trasllat a diverses seus fins que finalment van arribar a la biblioteca de la Universitat de Barcelona–, hi sumem la descripció incompleta dels volums que apareixen a l'inventari, arribar a la certesa que la referència de l'inventari és relativa a l'exemplar localitzat a la biblioteca esmentada només és possible si aquest últim conté un ex-libris del convent de procedència o el nom d'alguns dels seus membres.

La tasca d'un bibliotecari investigador, per tant, ha de basar-se en tres pilars: un, l'estudi del catàleg/inventari per conèixer aspectes essencials de la història del llibre i de les biblioteques; dos, l'anàlisi dels fons disponibles, que ens facilita, com diu Henry-Jean Martin, "conèixer les característiques dels lectors, saber quants llibres llegeixen i què llegeixen", i, finalment, per mitjà de l'anàlisi de la producció documental dels propietaris de la biblioteca, és possible que arribem a saber, tal com tal com postula Chartier, "com llegeixen i com comprenen el què han llegit".

5 Conclusions

Per concloure, cal fer èmfasi en dues qüestions: primer, i atès l'íntegres que desperta la història del llibre i de les biblioteques des de diversos punts de vista, és necessari establir sinergies i línies de treball interdisciplinari entre les diferents matèries des de les quals fins ara s'ha partit, com ara la història de la cultura escrita, el dret, l'economia, les belles arts, etc., i la biblioteconomia. Les primeres consideren el tema de manera parcial, mentre que la segona ofereix un marc global en el qual poder situar i dotar de significat les dades aportades des de les disciplines implicades. I segon, hem d'apel·lar a la responsabilitat dels investigadors de la biblioteconomia perquè recuperin i difonguin els espais de memòria i de coneixement que són les biblioteques patrimonials, un saber i una història que encara som a temps de salvar.

Notes

¹ Dec al meu mestre Francesc J. Fortuny i Bonet (1936–2004) el descobriment que els catàlegs i els inventaris de biblioteques representen un instrument inestimable per conèixer els interessos intel·lectuals dels seus propietaris. També és seu el plantejament que cal ser conscients de la responsabilitat de difondre el patrimoni bibliogràfic i documental dels ordes religiosos desamortitzats.

- ² Gabriel Naudé, *Advis pour dresser une bibliothèque*. <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k89210n>>. [Consulta: 10/04/2007].
- ³ Roger Chartier, *El orden de los libros: lectores, autores, bibliotecas en Europa entre los siglos XIV y XVIII* (Barcelona: Gedisa, 1994), p. 76.
- ⁴ Maxime Chevalier, *Lecturas y lectores en la España de los siglos XVI y XVII* (Madrid: Turner, 1976), p. 47-8
- ⁵ Albert Derolez, *Les catalogues de bibliothèques* (Turnhout : Brepols, 1979).
- ⁶ C. Álvarez Márquez, "Documentación notarial e historia del libro en España", *GLM*, núm. 25, <<http://www.palaeographia.org/glm/glm.htm?art=notarial>>. [Consulta: 20/04/2007].
- ⁷ Op.cit., p. 23.
- ⁸ Dorothy May Norris, *A history of cataloguing and cataloguing methods 1100: 1850: with an introductory survey of ancient times* (London: Grafton, 1939), p. 142-159.
- ⁹ Ana María Sanllorenti, "Libros de la Biblioteca Nacional: cimientos de nuestra comunidad", *La biblioteca: revista fundada por Paul Groussac*, <<http://www.labiblioteca.edu.ar/Numero%20y3/escritores%20y%203/43.Sanllorenti,%20Ana%20Mar%C3%ADa.htm>>. [Consulta: 23/04/2007].
- ¹⁰ Concepción Rodríguez Parada, "La enseñanza de la biblioteconomía en Barcelona : de la Escola a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació", *BiD: textos de biblioteconomia i documentació*, nº 9 (diciembre 2002). <<http://www.ub.es/bid/09rodr2.htm>>. [Consulta: 10/04/2007].
- ¹¹ *Dictionnaire encyclopédique du livre* (Paris: Éditions du Cercle de la Librairie, 2002-), vol. I, p. 467.
- ¹² Luis García Ejarque, *Diccionario del archivero-bibliotecario: terminología de la elaboración, tratamiento y utilización de los materiales propios de los centros documentales* (Gijón: Trea, 2000), p. 77-78.
- ¹³ Luis García Ejarque, *Op. cit*, vol. II, p. 599.
- ¹⁴ *Dictionnaire encyclopédique du livre*, *Op. cit*, p. 252.
- ¹⁵ Henry-Jean Martin, *Livre, pouvoirs et société à Paris au XVIIe siècle* (Ginebra: Droz, 1999).
- ¹⁶ Furio Diaz, "Metodo quantitativo e storia delle idee", *Rivista storica italiana*, núm. 78 (1966), p. 933-947; "Le stanchezze di Clio. Appunti su metodi e problemi della recente storiografia dell'Ancien Regime in Francia", *Rivista storica italiana*, núm. 84 (1972), p. 683-745.
- ¹⁷ Adriana Lay, "Libro y sociedad en los estados sardos del siglo XVIII". En: Petrucci, Armando, comp. *Libro, editores y público en la Europa moderna* (Valencia: Edicions d'Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1990), p. 247-277.
- ¹⁸ Véase nota 4.
- ¹⁹ Paul Ricoeur, *Temps et récit*, vol. III, *Le temps raconté* (Paris : Editions du Seuil, 1985), p. 228-263.
- ²⁰ Roger Chartier, "Lecturas y lectores "populares" desde el Renacimiento hasta la época clásica". En: Caballo, Guglielmo; Chartier, Roger, dirs. *Historia de la lectura en el mundo occidental* (Madrid: Taurus, 1998), p. 425.
- ²¹ Roger Chartier. "Lectures, lecteurs et littératures " populaires" en Europe à la Renaissance". En: Seminario Internacional de Estudios sobre Cultura Escrita "José Trenchs Òdena". *Escribir y leer en Occidente*. Edición a cargo de Armando Petrucci, Francisco M. Gimeno Blay (Valencia: Universitat de València, 1995), p. 145-162.
- ²² Jordi Rubió i Balaguer, *Impremta i llibreria a Barcelona (1474-1553)* (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1986), p. 2.
- ²³ Roger Chartier; Daniel Roche, "L'histoire quantitative du livre", *Revue française d'histoire du livre* (1977), p. 478-9.
- ²⁴ Roger Chartier, *El mundo como representación* (Barcelona: Gedisa, 1992), p. 109.

²⁵ Máxime Chevalier, *op. cit.*, p. 31.

²⁶ Jean-Michel Laspéras, "Inventaires de bibliothèques et documents de librairie dans le monde hispanique aux XVe, XVIe, XVIIe siècles", *Revue française d'histoire du livre* (1980), p.535.

²⁷ Josep M Madurell, Jordi Rubió i Balaguer, *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1475-1553)* (Barcelona: Gremio de Editores, de Libreros y de Maestros impresores, 1955).

²⁸ Francisco M Gimeno Blay; J. Trenchs Òdena. "Libro y bibliotecas en la Corona de Aragón (siglo XVI)". En: *El libro antiguo español: actas del segundo Coloquio Internacional*. Al cuidado de María Luisa López-Vidriero y Pedro M. Cátedra (Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca: Biblioteca Nacional de Madrid: Sociedad Española de Historia del Libro, 1992), p. 207-239.

²⁹ Bartolomé Bennassar, *Valladolid en el Siglo de Oro. Una ciudad de Castilla y su entorno agrario en el siglo XVI* (Valladolid: Fundación Municipal de Cultura. Ayuntamiento de Valladolid, 1983).

³⁰ Véase nota 3.

³¹ Philippe Berger, *Libros y lectura en la Valencia del Renacimiento* (Valencia: Edicions Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i d'Investigació, 1987).

³² Genaro Lamarca Langa, *La cultura del libro en la época de la ilustración: Valencia, 1740-1808* (Valencia: Edicions Alfons el Magnànim: IVEI, 1994).

³³ Trevor J. Dadson, *Libros, lectores y lecturas: estudios sobre bibliotecas particulares españolas del Siglo de Oro* (Madrid: Arco/Libros, 1998).

³⁴ J.N.Hillgarth, *Readers and books in Majorca 1229-1550* (Paris: CNRS, 1991).

³⁵ Miquel Àngel Casanovas Camps, *Biblioteques, llibres y lectors: la cultura a Menorca entre la Contrarreforma i el Barroc* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001).

³⁶ Francisco Javier Burgos Rincón, *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos (1680-1808)* (Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1995).

³⁷ Manuel José Pedraza Gracia, *Documentos para el estudio de la historia del libro en Zaragoza entre 1501 y 1521* (Zaragoza: Centro de Documentación Bibliográfica, 1993).

³⁸ Manuel Peña Díaz, *Cataluña en el Renacimiento: libros y lenguas* (Lleida: Milenio, 1996).

³⁹ Víctor Infantes, "La memoria de la biblioteca: el inventario". En: *El escrito en el Siglo de Oro: prácticas y representaciones*. Dirigido por Pedro M. Cátedra, Agustín Redondo y María Luisa López-Vidriero (Salamanca: Universidad de Salamanca, 1999), p.170.

⁴⁰ Lucien Febvre, *Combates por la historia* (Barcelona, 1975), p. 43. Citado por: Genaro Lamarca Langa, *op. cit.*, p. 12.

⁴¹ Genaro Lamarca Langa, *op. cit.*, p. 12-15.

⁴² L'estudi es realitza a partir de l'inventari manuscrit conservat en la Secció de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, en què no consta ni l'autor ni la data de realització, encara que, pel tipus de lletra i per algunes de les obres consignades, podem deduir que va ser redactat cap a la fi del segle XVIII o principi del XIX.